

6 | NOWOCZESNE METODY MANIPULACJI W WYBRANYCH ASPEKTACH ŻYCIA SPOŁECZNEGO

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-255-9/6>

Modern manipulation methods in selected aspects of social life

Abstract: The purpose of this chapter is to explore the risks of manipulation through artificial intelligence (AI) and other technological tools, highlighting the importance of raising awareness and fostering critical thinking to protect users in the digital age. By analysing how modern technologies, including AI, process vast amounts of data to generate personalised content, the chapter examines the ways in which users' decisions, opinions, and behaviours can be influenced. A narrative review has been conducted to better understand the various forms of manipulation, including the spread of disinformation. The findings underscore the necessity of increasing public awareness of how these technologies function, enabling users to consciously engage with digital tools and safeguard themselves from manipulation. The chapter concludes that fostering critical thinking and the ability to assess information sources are key to ensuring security and autonomy in the digital era. This chapter contributes original insights into the interplay between modern technologies and manipulation, offering practical recommendations for protecting users in the rapidly evolving digital landscape.

Keywords: artificial intelligence, disinformation, technology awareness, digital security.

Wstęp

Pisząc rozdział o manipulacji, nie sposób nie wspomnieć o istotnych pracach Cialdiniego (2007), Witkowskiego (2004) czy Aronsona i in. (2012). Szczególnie warto wyróżnić tutaj Cialdiniego (2007), który poświęcił wiele lat na badania, aby

Sugerowane cytowanie:

Metelski, A. (2024). Nowoczesne metody manipulacji w wybranych aspektach życia społecznego. W: A. Wach i A. Metelski (red.), *Nowe odsłony i trendy psychologii w biznesie* (s. 107–122). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-255-9/6>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

dokładnie opisać mechanizmy psychologiczne odpowiedzialne za złożone i nie-rzad trudne do zrozumienia przypadki ludzkiego postępowania. Należy jednak zauważyć, że wszystkie te klasyczne pozycje, mimo że świetnie zgłębiają temat manipulacji i perswazji, powstały przed rozwojem wielu współczesnych technologii, zwłaszcza sztucznej inteligencji (*artificial intelligence*, AI). Technologia cyfrowa w XXI wieku w coraz większym stopniu staje się centralnym elementem codziennego życia, dlatego ludzie powinni mieć do niej zaufanie. Wiarygodność technologii jest kluczowym warunkiem jej powszechnego stosowania i akceptacji społecznej. A jednak coraz częściej można spotkać się z takimi pojęciami, jak *fake news* (fałszywe informacje), *deepfake* (głębokie przeróbki) czy *spoofing* (pod-szywanie się). Dlatego zdecydowanie warto spojrzeć na zagadnienia związane manipulacją i perswazją z perspektywy obecnego rozwoju technologii.

Jednym z powszechnych sposobów wykorzystania technologii w manipulacji są kampanie dezinformacyjne. Przykładem mogą być deepfaki, czyli sztucznie wygenerowane zdjęcia lub filmy, manipulujące rzeczywistością w sposób trudny do wychwycenia (Britt, 2023). Dosyć duży rozgłos zyskał incydent z Ronem DeSantisem (gubernatorem Florydy), który wykorzystał deepfaki do próby kompromitacji dr. Anthony'ego Fauciego, postaci znanej głównie z okresu pandemii COVID-19 (Nehamas, 2023). Kolejną istotną kwestią współczesnej manipulacji jest to, że rządy niektórych krajów wykorzystują sztuczną inteligencję do cenzurowania treści w internecie, co występuje m.in. w Rosji i Białorusi (Lipczyński, 2024). Niezależne media i treści wspierające prawa człowieka są blokowane, co zdecydowanie stanowi naruszenie wolności słowa i demokratycznych wartości. Koncepcja krajowego internetu, to znaczy internetu odciętego od globalnej sieci – jest atrakcyjna dla wielu reżimów autorytarnych, oprócz Rosji i Białorusi także dla Chin oraz Iranu (Legucka, 2022). Umożliwia to bowiem rządowi tych państw kontrolę przepływu informacji w sieci przez blokowanie wybranych platform komunikacji. Jeżeliby zostało by to wprowadzone przez większą grupę państw – mogłoby oznaczać koniec globalnego charakteru internetu, a tym samym ograniczenie idei swobodnego przepływu informacji oraz danych.

W Polsce od wielu lat funkcjonuje proceder kradzieży na tak zwanego „wnuczka”. Ofiarami padają głównie starsze osoby, żyjące z dala od rodziny i łatwe do oszukania z powodu chorób oraz pogorszenia sprawności umysłowej. Schemat działania jest prosty: przestępca dzwoni, podszywając się pod wnuczka potrzebującego pieniędzy, i wykorzystuje szczegóły rozmowy, aby uwiarygodnić swoje kłamstwo. Jednak obecnie nie tylko osoby starsze są na to narażone, ponieważ współczesne technologie umożliwiają oszukanie

prawie każdego. Spoofing jest jednym z narzędzi wykorzystywanych przez współczesnych przestępców w cyberprzestrzeni (Kluska, 2022). Przykładem działania opartego na spoofingu jest podmiana strony internetowej portalu lub banku w celu pozyskania poufnych informacji. Może on również dotyczyć połączeń telefonicznych. Osoba dzwoniąca na nasz numer telefonu będzie przedstawiała się jako pracownik instytucji, której jesteśmy klientem, po to aby wyłudzić od nas pewne dane. Obecnie, w czasach rozwiniętej sztucznej inteligencji, nie jest problemem, aby ktoś próbujący nas oszukać mówił głosem osoby, którą dobrze znamy (Money.pl, 2022). Wyobraźmy sobie, że ktoś dzwoni do nas z numeru męża/żony (na ekranie wyświetla się właściwy numer), mówi głosem męża/żony i prosi nas o jakąś przysługę, np. o przelanie jakiejś kwoty pieniędzy. Jak się można przed tym obronić? Jeśli coś wydaje się dziwne, najlepiej chwilę poczekać i oddzwonić na zapisany w telefonie numer męża/żony, żeby potwierdzić, czy to na pewno on/ona. Nic nie zastąpi też spotkania osobistego.

Istnieje wiele sposobów wprowadzania dezinformacji, m.in. wykorzystywanie botów, czyli programów wykonujących pewne czynności w zastępstwie człowieka oraz trolli, czyli osób, które w internetowych dyskusjach stawiają kontrowersyjne tezy, głównie po to, aby wywołać kłótnię. Rosja jako kraj szczególnie często wykorzystuje tego typu narzędzia w celu manipulowania informacjami w internecie, szczególnie po inwazji na Ukrainę (Gadawa, 2023). Przykładem tego typu działań może być m.in. akcja „Doppelgänger”, która polegała na stworzeniu fałszywych kopii europejskich portali informacyjnych (Płomecka, 2024). Przez tę akcję do internautów w wielu krajach trafiły fałszywe informacje np. o tym, że ukraińscy uchodźcy negatywnie wpływają na kraje, które ich przyjęły. W obliczu tego typu zagrożeń użytkownicy internetu mogą tracić zaufanie do zamieszczanych tam treści, co ułatwia także promowanie teorii spiskowych. Więc chociaż może się wydawać, że na temat manipulacji powstało już wiele artykułów i książek, w związku z ciągłym rozwojem technologii cyfrowych zdecydowanie warto przyjrzeć się temu zagadnieniu kolejny raz. Niniejszy rozdział ma pomóc czytelnikom w zorientowaniu się, na jakie niebezpieczeństwa są narażeni we współczesnym cyfrowym świecie. Jego celem jest również opisanie zagrożeń związanych z manipulacją za pomocą sztucznej inteligencji i nowoczesnych narzędzi technologicznych, z naciskiem na potrzebę zwiększania świadomości oraz rozwijania krytycznego myślenia, aby skuteczniej chronić użytkowników w cyfrowej rzeczywistości. W ramach rozdziału dokonano również przeglądu narracyjnego, który pozwala lepiej zrozumieć te zjawiska.

6.1. Znaczenie sztucznej inteligencji

Sztuczna inteligencja, która coraz powszechniej wkracza w życie ludzi, to zbiór technologii integrujących dane, algorytmy oraz moc obliczeniową (Komisja Europejska, 2020). Może być ona pomocna w wielu aspektach, np. w poprawie opieki zdrowotnej, zapewnieniu większego bezpieczeństwa w transporcie oraz tworzeniu produktów i usług bardziej dostosowanych do potrzeb użytkowników (The Economist, 2024). Obecny bardzo szybki rozwój sztucznej inteligencji może jednak rodzić pewien niepokój. Warto tutaj wspomnieć głośny film z 1984 roku pod tytułem *Terminator*, którego scenariusz zakładał, że w 2029 roku maszyny staną się inteligentne i wypowiedzą posłuszeństwo ludziom, co skończy się wielką wojną człowieka z maszynami. Mimo że do daty z filmu zostało jeszcze kilka lat, sztuczna inteligencja zaczyna coraz bardziej zmieniać otaczający nas świat.

Jednym z większych problemów AI jest brak przejrzystości w jej systemach, szczególnie w modelach głębokiego uczenia się, które są skomplikowane i trudne do interpretacji (Marr, 2023). Kiedy ludzie nie rozumieją, jak sztuczna inteligencja dochodzi do swoich wniosków, może to prowadzić do braku zaufania i oporu wobec rozwijania tych technologii (Stanford, 2021). Kilka znanych postaci związanych z branżą technologiczną, m.in. Elon Musk (założyciel PayPala i Tesli) oraz Steve Woźniak (współzałożyciel Apple), stwierdzili, że w związku z tymi zagrożeniami należałoby się tymczasowo wstrzymać z pracami nad dalszym rozwojem sztucznej inteligencji (Vallance, 2023). Niektórzy wskazują także, że systemy sztucznej inteligencji mogą nieumyślnie utrzymywać lub wzmacniać społeczne uprzedzenia ze względu na stronnicze dane lub konstrukcję algorytmów (Trzaska, 2023).

Warto również dodać, że AI może zostać wykorzystana do generowania fałszywych informacji, takich jak deepfaki, które przyczyniają się do manipulacji opinią publiczną. Przykładem deepfake'a może być nagranie danego polityka, który mówi swoim głosem rzeczy, których tak naprawdę nigdy nie powiedział, lub tworzenie zdjęć czy filmów, które nie mają związku z rzeczywistością, a wyglądają bardzo realistycznie. Można w ten sposób „włożyć” w usta danego polityka kompromitujące zdania, które mają go skompromitować. Choć sztuczna inteligencja może być źródłem fałszywych informacji, można ją również wykorzystać jako sojusznika w walce z dezinformacją (Chłoń i Kupiecki, 2021). Zaawansowane algorytmy AI umożliwiają analizę treści w czasie rzeczywistym, co może ułatwić wyłapanie podejrzanych lub zmanipulowanych fragmentów. Dzięki temu jest możliwa błyskawiczna reakcja i ochrona użytkowników przed dezinformacją.

W systemie edukacji sztuczna inteligencja również stanowi pewne zagrożenie, ponieważ z łatwością może napisać referat na wybrany temat albo stworzyć pracę licencjacką lub magisterską. Już teraz dużym wyzwaniem jest sprawdzenie, czy tekst został napisany samodzielnie, czy może jednak przez AI. Co prawda powstają pewne programy, które mają w tym pomóc, ale ich skuteczność nadal nie jest zadowalająca (Steele, 2024). A warto dodać, że coraz więcej młodych osób korzysta ze sztucznej inteligencji. W jednym z badań 68% ankietowanych studentów przyznało się do używania AI podczas studiów (Bączyk-Lesiuk i in., 2024).

W czerwcu 2023 roku Parlament Europejski przyjął stanowisko w sprawie sztucznej inteligencji, co stanowiło pierwszy na świecie zestaw kompleksowych przepisów mających na celu zarządzanie ryzykiem związanym ze sztuczną inteligencją (Parlament Europejski, 2023). Szczególnie ważnym wyzwaniem jest ustalenie, kto ponosi odpowiedzialność za ewentualne szkody spowodowane przez urządzenia lub usługi sterowane przez AI (Kaniewski i Kowacz, 2023). Na przykład kiedy dojdzie do wypadku z udziałem autonomicznego samochodu, czy odpowiedzialność powinna spoczywać na właścicielu, producencie samochodu, czy programiście? Google już od 2009 roku testuje samochody, które mogą samodzielnie jeździć po ulicach (Muio, 2016). Można więc powiedzieć, że technologia już istnieje, do rozstrzygnięcia pozostają tylko kwestie prawne.

Kolejnym problematycznym aspektem jest to, że technologie sztucznej inteligencji często zbierają i analizują duże ilości danych osobowych, co może rodzić problemy związane z prywatnością i bezpieczeństwem danych. Warto się również zastanowić, czy znamy dokładną liczbę kamer, którymi jesteśmy nagrywani codziennie w drodze z domu do pracy lub na uczelnię? Od lat na rynku dostępne są systemy do oceny zachowania i wykrywania anomalii na podstawie nagrań z monitoringu (wspomagają one prace na lotniskach i innych miejscach, gdzie istnieje pewne ryzyko zamachu terrorystycznego) (Czajkowski, 2023). Dodatkowo nowy model sztucznej inteligencji opracowany przez firmę OpenAI ma zdolność do rozpoznawania osób na podstawie wgrywanych do niego zdjęć (CyberDefence24, 2023). Publiczny dostęp do tej funkcji został jednak ograniczony ze względu na obawy dotyczące prywatności. Warto się zastanowić, czy tego typu praktyki nie naruszają naszej prywatności i czy zbierane dane są bezpiecznie przechowywane.

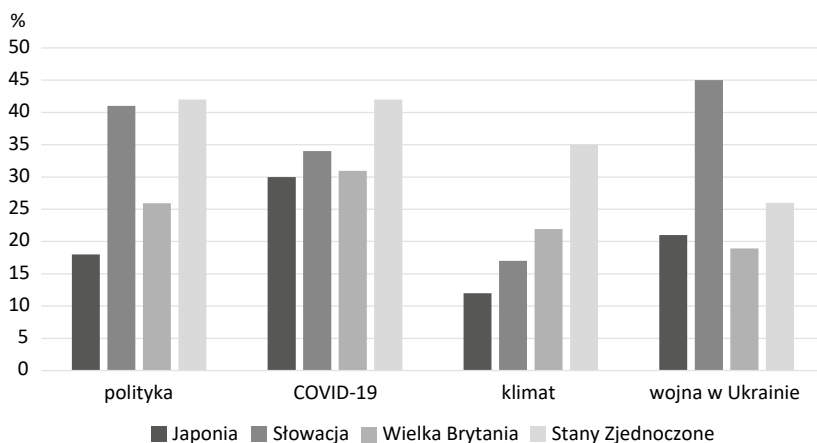
W związku z szybkim rozwojem sztucznej inteligencji istnieje także obawa o przyszłość rynku pracy, gdyż AI może prowadzić do eliminacji licznych zawodów, co będzie wymagało odpowiedniego przygotowania społeczeństwa do zmian (The Economist, 2023). Niektórzy już jakiś czas temu sugerowali, że wraz

z postępowaniem technologicznym pracy zostanie tylko dla około 20% ludzi (Rifkin, 1996). Należy jednak dodać, że niektóre prognozy wskazują, że sztuczna inteligencja spowoduje wzrost wydajności pracy o ok. 11–37% do 2035 roku (Parlament Europejski, 2023). W związku z powyższym kluczowe jest odpowiednie regulowanie i nadzorowanie zastosowań AI, tak aby równoważyć jej korzyści z potencjalnymi zagrożeniami.

6.2. Powszechność dezinformacji i manipulacji

Obecnie bardzo często jesteśmy wręcz „zalewani” dezinformacją, szczególnie przez media społecznościowe, które rozpowszechniają fałszywe wiadomości szybciej niż kiedykolwiek wcześniej. W związku z tym niektórzy sugerują, że żyjemy w świecie postprawdy (*post-truth world*) (Hannon, 2023). Na wykresie 6.1 przedstawiono, jaki odsetek ludzi w ciągu tygodnia analizowanego w badaniu Reuters Institute (2023) otrzymał fałszywe informacje na temat wybranych zagadnień. W różnych krajach odsetek ten się różnił, ale należy stwierdzić, że około co trzecia osoba była odbiorcą tego typu informacji.

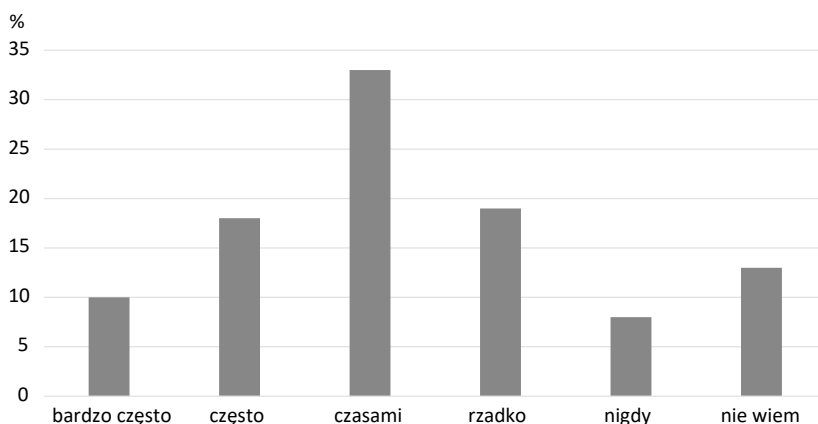
Warto również się zastanowić, jaki odsetek obywateli Unii Europejskiej dostrzega dezinformację w różnego rodzaju mediach. Na zlecenie Parlamentu

Wykres 6.1. Odbiorcy, którzy otrzymali fałszywe lub wprowadzające w błąd informacje na temat kluczowych zagadnień w ciągu ostatniego tygodnia w wybranych krajach

Źródło: (Reuters Institute, 2023).

Europejskiego (2022) przeprowadzono badanie, według którego 28% obywateli Unii Europejskiej uważa, że „często” i „bardzo często” dociera do nich dezinformacja. Na wykresie 6.2 przedstawiono szczegółowy rozkład odpowiedzi respondentów na to pytanie.

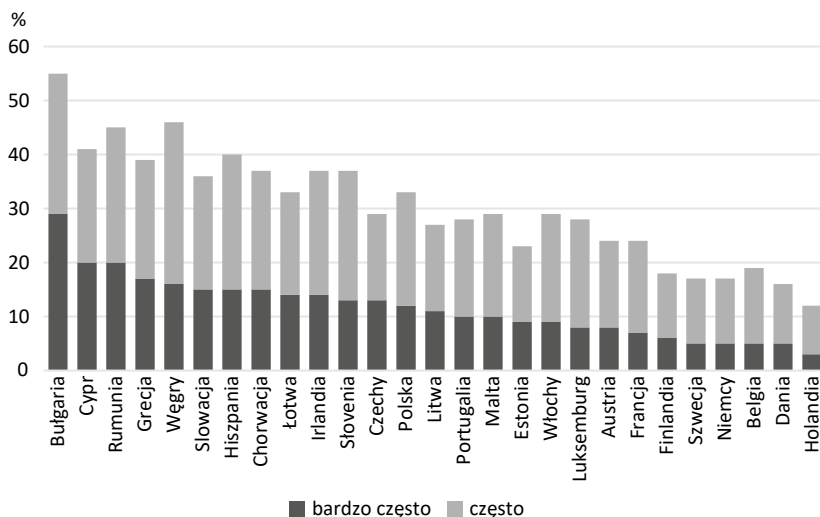

Wykres 6.2. Częstotliwość dostrzegania dezinformacji przez obywateli UE w 2022 roku

Źródło: (Parlament Europejski, 2022).

W omawianym powyżej badaniu sprawdzono również, w których krajach Unii Europejskiej obywatele uważają, że najczęściej dociera do nich dezinformacja (Parlament Europejski, 2022). Okazuje się, że najwyższy odsetek odnotowano w Bułgarii (55%), najniższy w Holandii (12%), a Polska wypada gdzieś pośrodku (33%). Oczywiście są to odpowiedzi respondentów na podstawie ich odczuć, a nie realny obraz rzeczywistości, ponieważ nie zawsze jesteśmy świadomi, że dociera do nas dezinformacja. Szczegółowy rozkład odpowiedzi respondentów na to zagadnienie w różnych krajach przedstawiono na wykresie 6.3.

Większość respondentów (Parlament Europejski, 2022) była pewna, że potrafi rozpoznać dezinformację, mianowicie 12% czuło się w tej kwestii „bardzo pewnie”, a 52% „dość pewnie”. W Finlandii, na Maltzie i w Irlandii około ośmiu na dziesięciu respondentów wyrażało pewność co do swojej zdolności odróżniania prawdziwych wiadomości od fałszywych. Istnieją też różnice między grupami socjodemograficznymi, ponieważ siedmiu na dziesięciu mężczyzn jest pewnych, że potrafi rozpoznać dezinformację i fałszywe wiadomości, a wśród kobiet jest to mniej niż sześć na dziesięć. Pewność w odróżnianiu prawdziwych wiadomości od fałszywych maleje wraz z wiekiem, a rośnie wraz z poziomem wykształcenia.

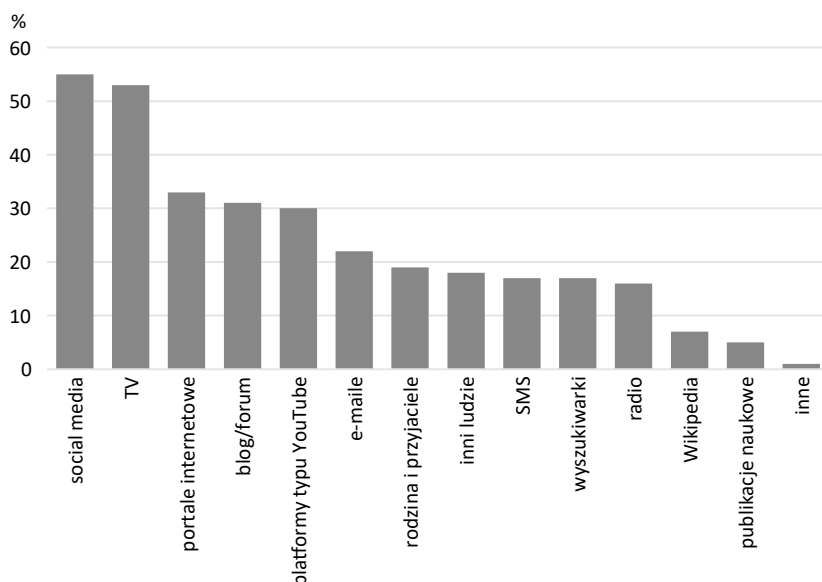

Wykres 6.3. Odsetek osób w państwach członkowskich UE, które często napotykały dezinformację w ciągu ostatniego tygodnia

Źródło: (Parlament Europejski, 2022).

Warto również zastanowić się, gdzie najczęściej można spotkać nieprawdziwe informacje. W jednym z badań poproszono respondentów o wskazanie miejsca, w którym najczęściej według nich spotykają się z dezinformacją (Fundacja DigitalPoland, 2022). Okazuje się, że najczęściej wskazywaną odpowiedzią były media społecznościowe, do których każdy ma dostęp i każdy może zamieścić tam jakiś materiał. Na drugim miejscu znalazła się telewizja, w której powinni pracować profesjonalni dziennikarze, weryfikujący przekazywane informacje. Szczegółowy rozkład odpowiedzi respondentów na temat źródeł dezinformacji przedstawiono na wykresie 6.4.

Globalna wolność internetu regularnie spada już od kilkunastu lat (Freedom House, 2023). Represje cyfrowe szczególnie nasiliły się w Iranie, gdzie władze zablokowały m.in. WhatsApp i Instagram oraz zwiększyły nadzór w celu stłumienia antyrządowych protestów. Warunki pogorszyły się także na Filipinach, gdzie odchodzący prezydent Rodrigo Duterte wykorzystał ustawę antyterrorystyczną, aby zablokować strony krytykujące jego administrację. Status Kostaryki jako obrońcy wolności internetu został zagrożony po wyborach prezydenckich, gdy podczas kampanii nowego prezydenta zatrudniono internetowych trolli do nękania kilku największych portali w kraju. Zagrożenie dla wolności w internecie nie ogranicza się jedynie do odległych, egzotycznych miejsc, gdyż w skali globalnej przynajmniej 47 rządów zatrudnia osoby do manipulowania dyskusjami online na swoją korzyść, co stanowi dwukrotny wzrost w porównaniu z sytuacją sprzed dekady (Freedom

Wykres 6.4. Miejsca występowania nieprawdziwych informacji

Źródło: (Fundacja DigitalPoland, 2022).

House, 2023). Co więcej, w ciągu ostatniego roku sztuczna inteligencja została wykorzystana w przynajmniej 16 krajach do szerzenia wątpliwości, dyskredytowania przeciwników lub wpływania na debatę publiczną (Freedom House, 2023).

Intrygujące wyniki opisano w raporcie Oxford Internet Institute (2021). Według tego raportu kampanie manipulacji organizowane w mediach społecznościowych zostały wykryte we wszystkich 81 badanych krajach, co oznacza, że rządy, firmy public relations oraz partie polityczne produkują dezinformację na skalę wręcz masową. Raport wskazuje, że w ponad 93% krajów (76 z 81) dezinformacja jest wykorzystywana jako część komunikacji politycznej. W raporcie podano także, że w 2020 roku 59 krajów używało sponsorowanych przez państwo trolli do atakowania przeciwników politycznych lub aktywistów, co stanowi wzrost w porównaniu z 47 krajami w 2019 roku.

6.3. Etyka, manipulacja i sztuczna inteligencja w biznesie

Manipulacja w biznesie przybiera różne formy, od subtelnych działań marketingowych po skomplikowane operacje dezinformacyjne. Kampanie marketingowe i reklama są obszarami, w których manipulacja może być szczególnie widoczna.

Na przykład niektóre przedsiębiorstwa mogą stosować zaawansowane algorytmy do personalizacji reklam, wykorzystując dane klientów (Grovera, 2023). Jednak bez przejrzystych zasad dotyczących prywatności takie działania mogą być postrzegane jako manipulacyjne. Etyka w wykorzystaniu AI powinna być kluczowa dla zachowania zaufania klientów (Kania, 2024). Etyka w zakresie sztucznej inteligencji w kontekście biznesowym obejmuje ochronę prywatności i poszanowanie praw użytkowników, unikanie błędów oraz brak dyskryminacji przez staranne zarządzanie danymi i testowanie algorytmów.

Warto tutaj przedstawić przykład przedsiębiorstwa wykorzystującego nowe możliwości technologiczne w reklamie. McDonald's, znana sieć restauracji fast food, wykorzystuje reklamę programatyczną, aby docierać do swoich docelowych odbiorców za pomocą trafnych i spersonalizowanych komunikatów (Grovera, 2023). Technologia reklamy programatycznej jest stosunkowo nowym rozwiązaniem, które umożliwia automatyczny zakup i sprzedaż przestrzeni reklamowej. Proces ten odbywa się z wykorzystaniem sztucznej inteligencji, algorytmów i danych, co zapewnia pełną automatyzację i optymalizację działań reklamowych. McDonald's zastosował dynamiczną optymalizację kreacji oraz geotargetowanie. Dynamiczna optymalizacja kreacji polegała na dostosowywaniu reklam do preferencji i zachowań użytkowników. Z kolei geotargetowanie umożliwiało dostarczanie reklam odpowiednich do lokalizacji użytkowników. Na przykład użytkownik znajdujący się w pobliżu restauracji McDonald's mógł otrzymać reklamę nowej pozycji w menu lub promocji dostępnej w tej konkretnej lokalizacji. McDonald's wykorzystywał również dane o warunkach pogodowych i porze dnia, aby wyświetlać jeszcze bardziej dostosowane reklamy do aktualnej sytuacji użytkownika. Wyniki kampanii programatycznej McDonald's były imponujące. Sieć zwiększyła ruch pieszy w swoich restauracjach stacjonarnych o 7,5%, co przełożyło się na wzrost sprzedaży o 4,5% (Grovera, 2023). Dodatkowo kampania McDonald's przyczyniła się również do poprawy postrzegania marki i większego zaangażowania klientów. Wykorzystując dane o zachowaniach i preferencjach użytkowników, przedsiębiorstwa mogą więc dostarczać bardziej trafnych i angażujących reklam do swoich docelowych odbiorców, co poprawia wskaźniki zaangażowania i sprzedaży oraz ogólnie pomaga budować długoterminowe relacje z klientami i lojalność wobec marki. Trudno jednoznacznie ocenić, czy tego typu reklama jest formą manipulacji, ale konsumenci powinni być świadomi tego typu praktyk.

Warto pamiętać, że wyłączenie personalizacji reklam, podobnie jak jej ponowne włączenie, jest możliwe dzięki kilku opcjom oferowanym przez Google (Bongilaj, 2022). Użytkownicy mogą dostosować ustawienia, aby całkowicie wyłączyć spersonalizowane reklamy lub ograniczyć ich wyświetlanie. Google

pozwała również na kontrolowanie tematyki reklam, eliminując dotyczące wybranych obszarów, jak np. ciąża i rodzicielstwo, odchudzanie czy randki. Dzięki tym opcjom użytkownicy mogą lepiej zarządzać treściami reklamowymi, które są dla nich istotne i odpowiednie.

Pewnego rodzaju zagrożeniem jest również profilowanie wykorzystywane w polityce. Amerykanie doświadczyli konsekwencji profilowania politycznego w wyniku działań firmy Cambridge Analytica podczas wyborów prezydenckich w 2016 roku. Dane nawet 87 milionów użytkowników zostały wykorzystane do psychologicznego targetowania i wyświetlania im reklam politycznych, które miały na celu nakłonienie do zagłosowania na Donalda Trumpa (Trzaska, 2023). Choć trudno jednoznacznie stwierdzić, czy profilowanie przesądziło o jego zwycięstwie, z pewnością miało na nie pewien wpływ. Dzięki precyzyjnemu poznaniu wyborców firma mogła dostosować do odbiorców osobiste przekazy i w rezultacie każdy usłyszał taką wiadomość, która miała na nim wywrzeć największy efekt. Znając dokładnie preferencje wyborców, Cambridge Analytica mogła na przykład zidentyfikować wyborców Demokratów, którzy nie byli w pełni przekonani co do Hillary Clinton i zniechęcić ich do wzięcia udziału w wyborach (Breczko, 2018). Nasuwa się więc pytanie, jak dana firma może dokonać takiego profilowania? Jest to stosunkowo proste i możliwe na podstawie danych z internetu – głównie z mediów społecznościowych. Użytkownik może zostać sprofilowany na podstawie danych, które najczęściej sam udostępnia w internecie. Dlatego zawsze warto się zastanowić, co udostępniamy w sieci, ponieważ może to zostać wykorzystane w sposób, na który nie mamy wpływu ani ochoty.

Czy zdarzyło Ci się kiedyś, że rozmawiałeś z kimś na przykład o wakacjach, a następnego dnia zaczęły Cię wręcz zasypywać reklamy tanich lotów? Czy w związku z tym można powiedzieć, że telefony nas podsłuchują? Choć może to być powodem do niepokoju, należy stwierdzić, że aplikacje zainstalowane na telefonach często uzyskują dostęp do mikrofonu. To, czy wykorzystają zdobyte dane w jakikolwiek sposób, zależy już tylko od nich. Na przykład Facebook stanowczo zaprzecza, jakoby słuchał rozmów swoich użytkowników (Graham, 2019). Wydaje się to prawdą, ponieważ gdyby np. serwery Google otrzymywały nagrania z miliarda telefonów na całym świecie, żaden serwer nie byłby w stanie tego przetworzyć, nie mówiąc już o jakiegokolwiek analizie. Inną kwestią jest to, że najczęściej sami udzielamy zgody aplikacjom, takim jak Instagram czy TikTok, na zbieranie naszych danych, kolekcjonowanie naszych zdjęć, a nawet przechowywanie wszystkiego, co wpisujemy na klawiaturze. Często instalując jakieś gry czy aplikacje, automatycznie udostępniamy im „wymagane” elementy, nie zwracając uwagi, na co konkretnie wyrażamy zgodę, i w ten sposób możemy narazić się na przykre konsekwencje.

Podsumowanie

Współczesna manipulacja za pomocą sztucznej inteligencji oraz innych narzędzi technologicznych stanowi poważne zagrożenie dla społeczeństwa. AI, zdolna do analizy i przetwarzania ogromnych ilości danych, może być wykorzystywana do tworzenia wysoce spersonalizowanych treści, wpływających na decyzje, opinie i zachowania ludzi. Deepfaki oraz zaawansowane profilowanie są tylko wierzchołkiem góry lodowej i pokazują, jak łatwo można zmieniać nasze postrzeganie rzeczywistości. Manipulacja informacją, niezależnie od intencji, podważa zaufanie do mediów i instytucji, a także może prowadzić do polaryzacji społecznej.

W celu przeciwdziałania tym zagrożeniom konieczne jest zwiększenie świadomości na temat funkcjonowania technologii i sposobów jej wykorzystywania. Edukacja cyfrowa powinna się stać priorytetem, aby każdy użytkownik mógł świadomie korzystać z dostępnych narzędzi i chronić się przed dezinformacją. Ponadto regulacje prawne powinny nadążać za postępem technologicznym, aby zapewnić odpowiedzialność przedsiębiorstw i ochronę prywatności użytkowników. W obliczu dynamicznego rozwoju technologii nadal najlepszą obroną pozostaje krytyczne myślenie i umiejętność oceny źródeł informacji. Tylko w ten sposób można zapewnić sobie bezpieczeństwo w erze cyfrowej.

Współpraca międzynarodowa w zakresie regulacji i wymiany informacji może również odegrać kluczową rolę w walce z globalnymi zagrożeniami technologicznymi. Kraje powinny współdziałać, aby tworzyć spójne ramy prawne i standardy, które będą chronić obywateli na całym świecie. Inwestycje w badania nad etycznym zastosowaniem sztucznej inteligencji oraz transparentność działań firm technologicznych są niezbędne do budowania zaufania i zapewnienia, że technologie te będą służyć dobru publicznemu.

Rozdział wnosi istotny wkład w zrozumienie zagrożeń związanych z manipulacją informacją przy użyciu AI oraz podkreśla znaczenie edukacji cyfrowej i krytycznego myślenia. Ograniczeniem jest zastosowanie przeglądu narracyjnego, który nie uwzględnia szczegółowych danych empirycznych ani różnic między grupami społecznymi. Dalsze badania powinny koncentrować się na empirycznej ocenie wpływu technologii na decyzje społeczne oraz skuteczności regulacji prawnych w różnych krajach. Szczególną uwagę należy poświęcić rozwojowi narzędzi do wykrywania manipulacji i ochronie różnych grup demograficznych.

REKOMENDACJE PRAKTYCZNE

W związku z coraz powszechniejszymi oszustwami związanymi z wykorzystaniem technologii w Polsce w 2022 roku powstało Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości (CBZC) (2022). Jest to jednostka Policji, która koncentruje się na rozpoznawaniu, zapobieganiu i ściganiu przestępstw popełnianych za pomocą systemów informatycznych i teleinformatycznych. Należy docenić to, że powstają w Polsce specjalnie do tego powołane organizacje. Jednak trzeba się również zastanowić, jak można się bronić przed manipulacją wykorzystującą narzędzia cyfrowe. Na początek zdecydowanie warto wyrobić w sobie nawyk sprawdzania pola adresu w przeglądarce przed wpisaniem jakichkolwiek wrażliwych danych. Należy zwracać uwagę na to, czy strona internetowa wygląda dokładnie tak, jak powinna.

W dzisiejszym świecie, gdzie technologia cyfrowa przenika każdą sferę życia, manipulacja w życiu społecznym przyjmuje nowe formy i stawia przed ludźmi wyzwania, które jeszcze kilka dekad temu były nie do pomyślenia. Dlatego aby skutecznie radzić sobie z manipulacją, warto przyjrzeć się jej współczesnym aspektom i wyciągnąć praktyczne wnioski z badań psychologicznych. Warto, aby przedstawiciele przedsiębiorstw rozważyli następujące implikacje praktyczne:

- organizacja szkoleń z rozpoznawania dezinformacji: pracownicy powinni być regularnie szkoleni w zakresie identyfikacji fake newsów, deepfake'ów i innych form dezinformacji;
- wdrażanie zasad etycznych: przedsiębiorstwa powinny opracować i wdrażać polityki dotyczące wykorzystania sztucznej inteligencji i technologii cyfrowych, aby zapobiegać manipulacjom;
- zastosowanie technologii do ochrony przed manipulacją: warto wykorzystać nowoczesne narzędzia do wykrywania i neutralizowania deepfake'ów oraz innych zaawansowanych technik manipulacyjnych;
- rozwój umiejętności krytycznego myślenia: inwestowanie w programy rozwoju umiejętności krytycznego myślenia dla pracowników.

Dostosowanie strategii biznesowych do współczesnych zagrożeń manipulacyjnych wydaje się niezbędne dla utrzymania konkurencyjności i wiarygodności na rynku.

Bibliografia

- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2012). *Psychologia społeczna*. Zys i S-ka.
- Bączyk-Lesiuk, K., Patkowski, K. i Zieliński, M. (2024). *Polska edukacja w cieniu AI*. <https://cdv.pl/aktualnosci/news/raport-polska-edukacja-w-cieniu-ai/>
- Bongilaj, M. (2022). *Reklamy spersonalizowane? Tylko ostrożnie...* <https://www.eactive.pl/blog-o-performance-marketingu/reklamy-spersonalizowane-tylko-ostroznie/>
- Breczko, B. (2018). *Oto jak manipuluje się wyborcami podczas wyborów*. <https://tech.wp.pl/oto-jak-manipuluje-sie-wyborcami-podczas-wyborow,6232279975491713a>
- Britt, K. (2023). *How are deepfakes dangerous?* <https://www.unr.edu/nevada-today/news/2023/atp-deepfakes>
- CBZC (Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości). (2022). *Zadania Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości – Podstawowe zadania – Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości*. <https://cbzc.policja.gov.pl/bzc/o-cbzc/podstawowe-zadania/5,Zadania-Centralnego-Biura-Zwalczania-Cyberprzestepczosci.html>
- Chłoń, T. i Kupiecki, R. (2021). *Sztuczna inteligencja: miecz i tarcza (dez)informacji*. <https://itwiz.pl/sztuczna-inteligencja-miecz-i-tarcza-dezinformacji/>
- Cialdini, R. (2007). *Wywieranie wpływu na ludzi*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- CyberDefence24. (2023). *OpenAI: mamy modele sztucznej inteligencji rozpoznające twarze*. <https://cyberdefence24.pl/technologie/openai-mamy-modele-sztucznej-inteligencji-rozpoznajace-twarze>
- Czajkowski, P. (2023). *Rozpoznawanie twarzy będzie standardem na lotniskach w ciągu najbliższych lat*. https://ithardware.pl/aktualnosci/rozpoznawanie_twarzy_bedzie_standar-dem_na_lotniskach_w_ciagu_najblizszych_lat-28168.html
- Freedom House. (2023). *Freedom on the Net 2023: The Repressive Power of Artificial Intelligence*. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-10/Freedom-on-the-net-2023-DigitalBooklet.pdf>
- Fundacja DigitalPoland. (2022). *Dezinformacja oczami Polaków 2022*.
- Gadawa, M. (2023). *Farma rosyjskich trolli dostała pożywkę. Dla Putina to "łakomy kąsek"*. <https://www.money.pl/gospodarka/farma-rosyjskich-trolli-dostala-pozywke-dla-putina-to-lakomy-kasek-6943894600833760a.html>
- Graham, J. (2019). *Is Facebook listening to conversations*. <https://eu.usatoday.com/story/tech/talkingtech/2019/06/27/does-facebook-listen-to-your-conversations/1478468001/>
- Grovera, S. (2023). *10 najlepszych przykładów reklamy programowej*. <https://www.adpushup.com/pl/blog/best-examples-of-programmatic-advertising/>
- Hannon, M. (2023). The politics of post-truth. *Critical Review*, 35(1–2), 40–62. <https://doi.org/10.1080/08913811.2023.2194109>
- Kania, M. (2024). *Etyka AI w biznesie – dlaczego warto zainwestować w etyczne rozwiązania?* <https://www.ifirma.pl/blog/marketing/ai-w-biznesie/etyka-ai-w-biznesie.html>
- Kaniewski, P. i Kowacz, K. (2023). *Co jeśli AI zawiedzie, czyli odpowiedzialność cywilna za sztuczną inteligencję*. <https://itwiz.pl/co-jesli-ai-zawiedzie-czyli-odpowiedzialnosc-cywilna-za-sztuczna-inteligencje/>
- Kluska, K. (2022). *Spoofing. Czym jest i jak się przed nim chronić?* <https://geex.x-kom.pl/lifestyle/spoofing-czym-jest-i-jak-sie-przed-nim-chronic/>

- Komisja Europejska. (2020). *Biała Księga w sprawie sztucznej inteligencji*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0065>
- Legucka, A. (2022). *Suwerenny Internet Rosji, czyli o kagańcu w sieci*. <https://itwiz.pl/suwerenny-internet-rosji-czyli-o-kagancu-w-sieci/>
- Lipczyński, T. (2024). *Te państwa wyłączają Internet w odpowiedzi na rzeczywiste lub potencjalne niepokoje. Najwięcej traci na tym Rosja*. <https://forsal.pl/gospodarka/cyfryzacja/artykuly/9461728,te-panstwa-wylaczaja-internet-w-odpowiedzi-na-rzeczywiste-lub-potencja.html>
- Marr, B. (2023). *The 15 biggest risks of artificial intelligence*. <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/06/02/the-15-biggest-risks-of-artificial-intelligence/>
- Money.pl. (2022). *Sztuczna inteligencja może powielać wizerunek i głosy aktorów. Czy gwiazdy wkrótce stracą do nich prawa?* <https://www.money.pl/gospodarka/sztuczna-inteligencja-moze-powielac-wizerunek-i-glosy-aktorow-czy-gwiazdy-wkrotce-straca-do-nich-prawa-6822934013905760a.html>
- Muoio, D. (2016). *Waymo – autonomiczne samochody od Google*. <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/waymo-autonomiczne-samochody-od-google/qlkqwg9>
- Nehamas, N. (2023). *DeSantis campaign uses 'deepfake' images to attack trump, experts suggest*. <https://www.nytimes.com/2023/06/08/us/politics/desantis-deepfakes-trump-fauci.html>
- Oxford Internet Institute. (2021). *Social media manipulation by political actors an industrial scale problem*. <https://www.ox.ac.uk/news/2021-01-13-social-media-manipulation-political-actors-industrial-scale-problem-oxford-report>
- Parlament Europejski. (2022). *Flash Eurobarometer: News & Media Survey 2022*. <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=82684>
- Parlament Europejski. (2023). *Sztuczna inteligencja: szanse i zagrożenia*. https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/9/story/20200918STO87404/20200918STO87404_pl.pdf
- Płomecka, B. (2024). *Wzmoczone działania Rosji przed wyborami do PE. Trwa kampania "Doppelgänger"*. <https://polskieradio24.pl/artykul/3384948,wzmoczone-dzialania-rosji-przed-wyborami-do-pe-trwa-kampania-doppelganger>
- Reuters Institute. (2023). *Reuters Institute Digital News Report 2023*. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Digital_News_Report_2023.pdf
- Rifkin, J. (1996). *The end of work*. Warner Books.
- Stanford. (2021). *What are the most pressing dangers of AI?* <https://ai100.stanford.edu/gathering-strength-gathering-storms-one-hundred-year-study-artificial-intelligence-ai100-2021-1-0#misinformation>
- Steele, S. (2024). *How to detect text written by ChatGPT and other AI Tools*. <https://www.pcmag.com/how-to/how-to-detect-chatgpt-written-text>
- The Economist. (2023). *What will artificial intelligence mean for your pay?* <https://www.economist.com/finance-and-economics/2023/11/16/what-will-artificial-intelligence-mean-for-your-pay?>
- The Economist. (2024). *Can artificial intelligence make health care more efficient?* <https://www.economist.com/technology-quarterly/2024/03/27/can-artificial-intelligence-make-health-care-more-efficient?>
- Trzaska, K. (2023). *Sztuczna inteligencja może być zagrożeniem dla każdego z nas*. <https://www.rp.pl/publicystyka/art39457001-karol-trzaska-sztuczna-inteligencja-moze-byc-zagrozeniem-dla-kazdego-z-nas>

Vallance, C. (2023). *Elon Musk among experts urging a halt to AI training*. <https://www.bbc.com/news/technology-65110030>

Witkowski, T. (2004). *Psychomanipulacje*. Moderator.